

Aralık / December 2020

Cilt/Volume: 4

Sayı/Issue: 2

ISSN: 2587-1706

Anadolu Öğretmen Dergisi
Anatolian Journal of Teacher

www.dergipark.gov.tr/aod

DOI: 10.35346/aod.769721

EĞİTİCİ AHŞAP OYUNCAKLAR BAĞLAMINDA KATEGORİK DETAYLANDIRMALAR: BULYAP VE YAPBOZ İÇİN BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR KARŞILAŞTIRMASI

Prof. Dr. İlker USTA

Hacettepe Üniversitesi, Ağaışçileri Endüstri Mühendisliği, iusta@hacettepe.edu.tr

ÖZET

Genelgeçer bir kabul olarak, 0-6 yaş (veya 0-72 ay) arasını kapsayan okul öncesi dönemin oyun ve oyuncak eşliğinde gerçekleşen öğrenme ve keşfetme sürecini ihtiva ettiği göz önüne alındığında, oyuncakların gelişim alanlarını pekiştirmek suretiyle beden, zihnen ve ruhen çocuğun gelişmesine oldukça önemli bir katkı sağladığı söylenebilir. Bu çerçevede, çok yönlü ve işlevsel tasarım kurgusuyla okul öncesi dönem önde gelmek üzere çocuk gelişimi sürecinde öne çıkan oyuncak türlerinden biri olan Eğitici Ahşap Oyuncaklar, çok sayıda oyuncaktan oluşan geniş bir ürün karmasına sahiptir. Bulyap ve Yapboz bunlardan ikisidir. Çocukluk sürecinde yaygın olarak görülen oyuncak örneklerinden olan Bulyap ve Yapboz oyuncakları, psikomotor gelişim ve bilişsel gelişim ile dil gelişimi önceliğinde sosyal ve duygusal gelişim ile özbakım becerisini destekleyen işlevsellikleriyle çok yönlü oyuncaklar olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, bu oyuncaklar eşleştirme kavramını esas alan kurgusuyla birbirlerine benzedikleri halde, parça-bütün ilişkilendirmesi odağında birbirlerinden farklıdırlar. Dolayısıyla, bu çalışmada Bulyap ve Yapboz kategorisi oyuncakları, Ahşap Oyuncak Kategorizasyonu kapsamında benzerlikleri ve farklılıkları itibariyle kategorik olarak detaylandırılmıştır. Ayrıca, belli bir konunun soyutlama yapılarak somutlaştırılmasına imkan tanıyan içselliklerine atfen, Bulyap ve Yapboz kategorisi oyuncaklarının, doğa ve çevre eksenli olaylar ile dünya ve yaşama ilişkin olgular bağlamında, okul öncesi dönem çocuklarında fen bilgisi hakkında bir farkındalığın oluşmasına sağladığı katkılar açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: çocuk gelişimi, okul öncesi dönem, eğitici ahşap oyuncaklar, kategorik detaylandırma, bulyap, yapboz, fen bilgisi farkındalığı.

CATEGORICAL DETAILS IN THE CONTEXT OF EDUCATIONAL WOODEN TOYS: COMPARISONS OF SIMILARITIES AND DIFFERENCES FOR JIGSAW AND PUZZLE

ABSTRACT

As a general admission, given that the preschool period that covers the age of 0-6 (or 0-72 months) includes the learning and discovery process accompanied by games and toys, it can be said that the toys make a significant contribution to the development of the child physically, mentally and spiritually by reinforcing the development areas. In this context, Educational Wooden Toys, which is one of the types of toys that stand out in the process of child development with its versatile and functional design, has a wide product mix consisting of many toys. Jigsaw and Puzzle are two of them. Jigsaw and Puzzle, which are common examples of toys in childhood, are versatile

toys with their functionality supporting social and emotional development and self-care skills in the priority of psychomotor development and cognitive development and language development. However, although they resemble to each other with their internality based on the concept of matching, they are different from each other in the focus of part-whole relationship. Therefore, in this study, Jigsaw and Puzzle are categorically detailed in terms of their similarities and differences within the scope of Wooden Toy Categorization. In addition, referring to their internalities that allow a certain subject to be concretized by abstraction, the contributions of Jigsaw and Puzzle toys to the formation of an awareness about science in preschool children are explained in the context of nature and environmental-based events, and the world and life-related phenomena.

Key Words: child development, preschool period, educational wooden toys, categorical detailing, jigsaw, puzzle, science awareness.

1. GİRİŞ

Onsekiz yaşına kadar belli evreleriyle yaşa bağlı gelişimsel bir süreç olan çocukluk, okul öncesi dönem olan ilk altı yıla mahsus ayrıcalıklı hüviyetiyle, çok sayıda araştırmayla kapsamlıca incelenmiştir. Bu araştırmalar, oyun ve oyuncak eşliğinde öğrenme ve keşfetme sürecini ihtiva eden 0-6 yaş (0-72 ay) arasını kapsayan okul öncesi dönem çocuk gelişiminin kendine özgü doğasını ve bu dönemdeki çocukların kendileri ile dünyayı tanıyıp anlamlandırmasında oyuncaklarla bütünleşen oyunusal etkinliklerin önemini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, çocuk gelişimi ve eğitimi (Landreth, 1972; Bilir, 1979; Senemoğlu, 2007), okul öncesi dönem (Oktay, 2004; Yavuzer, 2005), zeka ve özel yetenek (Sattler, 1982), çoklu zeka kuramı (Gardner, 1993), bilişsel gelişim (Olson, 1970), problem çözme becerilerinin gelişimi (Zembat ve Unutkan, 2005), kavramsal gelişim (Sloutsky, 2015), davranış ve gelişim (McCandless, 1967), algısal gelişim ve motor gelişimi (Cratty, 1979), motor gelişim (Gallahue, 1982; Özer ve Özer, 2009; Ristic ve Enns, 2015), okul öncesi dönemde oyun ve oyuncak (Bruner vd., 1976; Rubin vd., 1983; Poyraz, 1999; Oğuzkan ve Avcı, 2000; Jackman vd., 2014) gibi temalarla gerçekleştirilen araştırmalar bunlardan bazılarıdır.

Usta (2018) tarafından bahsedildiği gibi, özellikleri ve göstergeleriyle çocukluğa yön veren gelişim dönemleri ele alındığında, [Oral Dönem (0-24 ay), Anal Dönem (24-36 ay), Fallik Dönem (36-60 ay) ve Latent Dönem'in ilk yılı (60-72 ay) olmak üzere] oyuncaklar yordamıyla öğrenmeyi ve keşfetmeyi ihtiva eden 0-6 yaş (0-72 ay) arasındaki okul öncesi dönem, [Psikomotor Gelişim, Bilişsel Gelişim, Dil Gelişimi, Sosyal ve Duygusal Gelişim ile Özbakım Becerisi dahilindeki gelişim alanları eşliğinde gerçekleşen] çocuk gelişiminde bariz olarak öne çıkan bir süreçtir. Öyle ki, çocuğun kendini tanıması, yaşamı anlamlandırması, çevresiyle etkileşime girmesi ve ebeveyniyle özdeşim kurması bakımından okul öncesi dönemin önemi tarif edilemez. Çünkü 0-6 yaş (0-72 ay) itibarıyla bedenlen gelişen çocuk, sınama ve deneyimleme ile keşfederek ve hayata dair kavramları/olguları öğrenerek zihnen ve ruhen de geliştiği için, bu dönemdeki öğrenme ve keşfetme süreci oyuncaklarla ayrılmaz bir bütünlük

içinde gerçekleşir. Buna göre, çocuk gelişiminin psikoseksüel gelişim evreleriyle bir bütün olduğu göz önüne alındığında, oyun ve oyuncakları odağına alan okul öncesi dönemin çocuklar üzerinde olabildiğince geniş bir yelpazede kazanımlar sağladığı aşıkardır. Bu konu derinlemesine irdelenecek olursa, gelişim alanları eşliğinde gerçekleşen gelişim dönemleri itibariyle bakıldığında, her yaş grubu için sınırsız sayıda oyun türü ve oyuncak çeşidinin varlığından bahsetmek gerekir.

Okul öncesi çocukluk süreci içinde çok sayıda ve değişik türde oyuncağın bulunduğu göz önüne alındığında, bu oyuncakların eğitsel ve gelişimsel açıdan karşılaştırılması için çocuk gelişimindeki etkilerinin birbirinden ayrılması gerektiğinden, oyuncak düzenlemelerinin geniş bir çerçevede, derinlemesine bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple, Usta (2020a) tarafından açıklandığı üzere, çok yönlü ve işlevsel oyuncak tiplerini ile Ahşap Oyuncak Kategorizasyonu çerçevesinde tanıtılmış olan eğitici ahşap oyuncakların gelişim alanları ve gelişim dönemleri perspektifinde derinlikli bakış açısıyla incelenmesi ve yorumlanması zaruridir.

Buna göre, Ahşap Oyuncak Kategorizasyonu içerisinde yer alan Bulyap ve Yapboz kategorisi oyuncakları, oyun içeriği ve oyuncak tipleri nezdinde birbirleriyle benzerlikleri ve birbirlerinden farklılıkları itibariyle, üzerinde ayrıca durulması gereken oyuncaklar olup çocuk gelişimindeki işlevsellikleriyle kategorik detaylandırma açısından biraz daha yakından bakmayı gerektirir. Bu araştırmada, benzerlikleri ve farklılıkları bakımından, Bulyap ve Yapboz kategorisi oyuncakları kategorik yönden tanıtılmıştır.

2. EĞİTİCİ AHŞAP OYUNCAKLAR VE KATEGORİK DETAYLANDIRMALAR

Eğitici Ahşap Oyuncaklar, Usta tarafından 2016'da gerçekleştirilen “Okul Öncesi Çocukluk Algısında Genç Yetişkinlerin Ahşap Oyuncak Seçimi” başlıklı çalışmada 19 kategori ve 64 alt kategoriyle kurgulandıktan sonra, 2018'de “Genç Yetişkinlerin Bakışıyla Okul Öncesi Çocuklar için Ahşap Oyuncaklar” başlıklı çalışmada 23 kategori ve 72 alt kategoriyle düzenlenmiş ve devamında 2020'de “Çocukluk Deneyimi Yaşamış Genç Yetişkinlerin Okul Öncesi Dönem Bağlamında Yeğledikleri Ahşap Oyuncak Çeşitleri” başlıklı çalışmada 26 kategori ve 89 alt kategoriyle geliştirilmiş Ahşap Oyuncak Kategorizasyonu kapsamında değişik detaylandırmalarla ve kurgulamalarla takdim edilebilen envai çeşit oyuncak tasarımlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu oyuncaklar, okul öncesi çocuk gelişimi mahiyetinde genel içerik durumu ve işlevselliği açısından kategorik olarak kapsamlıca açıklanabilir ve neden-sonuç ilişkilendirmesiyle oldukça geniş bir yelpazede tanıtılabilir.

Bu çerçevede, eğitici ahşap oyuncaklar kategorik olarak (alt kategorileriyle birlikte) şu şekilde adlandırılmaktadır (Usta, 2020a): Bloklar Kategorisi: *Şekil-Boyut Farklı Bloklar, Şekil-Boyut Aynı Bloklar, Lego (Geçmeli Ahşap Bloklar), Tegu (Mıknatıslı Ahşap Bloklar)*. Bulyap Kategorisi: *Geometrik Şekilli Bulyap, İzli/Çentikli Bulyap, Nuh'un Gemisi*. Çalgı Aleti Kategorisi: *Çingirak, Şakşak, Ksilofon, Tef*. Çivi Çakma Kategorisi: *Çubuklara Vurma, Küreleri Kanala Düşürme, Mühürle Damga Basma*. Çöğüncek Kategorisi: *Denge Tahtası, Terazi-Tartı Örnekleri*. Dizme ve Geçirme Kategorisi: *İpe Boncuk Dizme, Telden Obje Geçirme, Burgulu ve Sarmal Geçirme, Çentikli Parçalarla Geçirme*. Düzenekli Kategorisi: *Kurmalı Araçlar, Sesli Bulyaplar, Pedallı Üç Tekerlekli Bisiklet*. Elbise Giydirmeye Kategorisi: ---. Ev Kategorisi: *Üç Katlı (Çatılı ve Yanları Açık) Ev, İki Katlı (Çatılı ve Yanları Açık) Ev, Katsız-Çatısız (Üstten Bakışlı) Ev*. Fırıldak Kategorisi: *Topaç, Yoyo, Saplı Fırıldak, İpli Fırıldak*. Figürler Kategorisi: *Bebek Figürleri, Asker Figürleri, Hayvan Figürleri, İnsan Figürleri, Mesleki Figürler*. Harf Öğretme Kategorisi: *Harfli Küpler, Oluklu Harf Tablası*. İç İç Geçmeli Kategorisi: *Matruşka, Renkli Kutular*. Kukla Kategorisi: *Pinokyo, Hayvan Figürlü Kukla, İnsan Figürlü Kukla, Robotik Kukla*. Kule Yapma Kategorisi: *Küplerle Kule, Halkalarla Konik Kule, Jenga (Dikdörtgen Bloklarla Kule), Kertikli Bloklarla Prizmatik Kule, Geometrik Parçalarla Kule*. Mekan Örnekleme Kategorisi: *İşyeri Örnekleme, Çiftlik Örnekleme, Sokak Örnekleme, Kasaba Örnekleme*. Model Eşyalar Kategorisi: *Mutfak Seti, Bebek Arabası, Beşik, Cep Telefonu, Tamir Seti*. Paytak Kategorisi: *Sapla İteklemeli Paytak, İple Çekmeli Paytak*. Pedalsız Bisiklet Kategorisi: *Dört Tekerlekli Pedalsız Bisiklet, Üç Tekerlekli Pedalsız Bisiklet, İki Tekerlekli Pedalsız Bisiklet*. Sallanan At Kategorisi: ---. Sayı Öğretme Kategorisi: *Abaküs, Sayı Öğretici Düzenlemeler, Sayı-Miktar Bağdaştırıcılar, Matematik Kurgulu Yaklaşımlar, Sayı-Alfabe-Zaman Öğreticiler*. Scooter (Tekerlekli Kızak) Kategorisi: *Dört Tekerlekli Scooter, Üç Tekerlekli Scooter, İki Tekerlekli Scooter*. Tertipler Kategorisi: *Çarklı Devingen Tertipler, Kapaklı Kilitli Kutucuklar, Yivli Tutamaklı Manyetik Takipleyci*. Vasıta Kategorisi: *Araba, Otobüs, Tren, Kamyon, Traktör, Helikopter, Uçak, Gemi*. Yapboz Kategorisi: *Doğa/Çevre Figürlü Yapboz, Meyve-Sebze Temalı Yapboz, Geometrik Şekilli Yapboz, Haritalı Yapboz, Hayvan Figürlü Yapboz, İnsan Figürlü Yapboz, Vasıta Figürlü Yapboz, Tangram*. Yeknesak Kategorisi: ---.

Bu araştırmada, Ahşap Oyuncak Kategorizasyonu nezdinde tanımlanmış olan Bulyap ve Yapboz oyuncakları, genel içerik durumu bağlamında, kategorik yönden detaylandırılmıştır. Söz konusu oyuncak kategorileri için neden-sonuç ilişkisiyle nitelik ve nicelik odaklı kategorik detaylandırmalar yapılırken Usta'nın çalışmalarından faydalanılmıştır. Buna göre, Bulyap

kategorisi oyuncakları (Usta, 2018; 2020b) ve Yapboz kategorisi oyuncakları (Usta, 2016; 2018; 2020b) kategorik olarak aşağıdaki gibi detaylandırılabilir.

2.1. Bulyap Kategorisi Oyuncakları

Bulyap kategorisi oyuncakları; geometrik şekilli, izli/çentikli ve Nuh'un gemisi gibi adlandırmalarla kurgulanırken, temel ilke olarak, görsellikleri itibariyle birbirleriyle eşlenik durumda bulunan üç boyutlu nesnelere ile bunların ahşap tabla yüzey(ler)inde yer alan iki boyutlu görüntülerinin bulunup eşleştirme yapılarak bir araya getirilmesini amaçlar (Usta, 2018). Buna göre, tek olmayı (veya tekliği) örnekleyen tasarımıyla tekil bir mevcudiyet içeren Bulyap kategorisi oyuncakları, başka parçaların varlığına gereksinim duyulmadan bağımsız olarak oynanabilen bir oyun düzenlemesini içerir. Genel olarak farklı geometrik şekilleri ihtiva eden Bulyap oyuncakları, (üzerinde mevcut hayvan figürleri için yuvaların yer aldığı) Nuh'un Gemisi oyuncağında örneklendiği gibi, değişik tematik konular kapsamında çeşitli olguları örnekleyecek biçimde tasarlanabilir. Bu çerçevede, Bulyap kategorisi oyuncaklarıyla (eşleniğini bularak eşleştirme yapma yaklaşımına dayalı olarak) yaşama ilişkin birçok olgu ile renk, harf, sayı, şekil, boyut, ağırlık ve zaman gibi pek çok kavramın öğretilmesi etkili bir şekilde gerçekleştirilebilir. Bulyap oyuncakları, (uzunluk ve genişlik ile yükseklik ya da kalınlık ölçüsüne sahip) üç boyutlu parçaların (avuç içi desteği ile) parmaklarla kavranarak tutulmasına yönelik bir davranışla ilgili çentiklere (veya oyuklara) yerleştirilmesi bağlamında, el-göz koordinasyonu ve dikkat yoğunlaştırma önde gelmek üzere bilişsel beceriler ile ince motor becerilerinin gelişmesi bakımından oldukça önemlidir.

Usta (2018)'ya göre, Bulyap Kategorisi oyuncakları, okul öncesi çocuk gelişimi mahiyetinde genel içerik durumu ve işlevselliği açısından aşağıdaki gibi açıklanabilir:

a) Bulyap Kategorisi oyuncakları; tümevarım kuramına göre kurgulanmış olup çocukta şekil-zemin ilişkisine odaklanmak suretiyle düşünme, iz sürme, karşılaştırma yapma, ilişki kurma, eşleştirme ve karar verme becerilerini geliştirir,

b) Gözleme dayalı tanıma-hatırlama yetisini geliştiren bulyaplar, benzerlik/farklılık bulma, eşleştirme ve bütünleştirme kapsamında çocukta bilişsel gelişimi destekler,

c) Bulyap Kategorisi oyuncakları; görsel şekil ve boyut bakımından birbiriyle ilişkili olan parçaların eşleştirilerek birbirlerine tamamlanmasını öngören bir içsellikte olduğundan, kare ve dikdörtgen yüzeylere sahip dikdörtgen prizma önceliğinde, silindir ile daire ve küp ile kare gibi yüzeyleri bakımından eşdeğer olan geometrik şekillerin dolaylı biçimde birbirleriyle

ilişkilendirilmesinde de çocuğa yardımcı olur ve dikkatin ayrıntılara verilmesi suretiyle ortaya çıkan görsel yoğunlaşma eşliğinde bilişsel gelişime katkı yapar,

ç) Özellikle ince motor becerilerinin gelişmesini destekleyen Bulyap Kategorisi oyuncakları, çocukta el-göz koordinasyonunun gelişmesine yardımcı olur, el becerisini geliştirir, çocuğun ellerini ve parmaklarını iyi kullanmasını sağlar, özbakım becerisi mahiyetinde çocuğu el ve göz yordamıyla yapılabilecek hassas işlere hazırlar,

d) Bulyap Kategorisi oyuncakları, çocukta bellek gelişimine fayda sağlar ve psikomotor beceri eşliğinde dikkat ve odaklanmayı esas alan bilişsel gelişimi destekler.

Buna göre, genel içerik durumu bağlamında, neden-sonuç ilişkisiyle nitelik ve nicelik odaklı bir kategorik detaylandırma yapılacak olursa, geometrik şekilli, izli/çentikli ve Nuh'un gemisi gibi adlandırmalarla kurgulanan Bulyap kategorisi oyuncaklarının, çok yönlü bakış açısıyla düşünmeye ve nedensellik bağı kurmak suretiyle eyleme göre neticeyi öngörmeye imkan tanıyan içselliğiyle, bilişsel gelişim ve psikomotor gelişim ile dil gelişimi açısından işlevsel olduğu ve eğitsel kazanımlar itibariyle çocuk gelişiminde özellikle 0-6 yaş (0-72 ay) okul öncesi dönem önceliğinde öne çıktığı söylenebilir. Usta (2020b) tarafından açıklandığı gibi, genel olarak yükseklik-genişlik-kalınlık olmak üzere üç boyutlu parçalar (veya şekiller ya da figürler) ile bunların kısmen içerisine oturtulup yerleştirileceği yuvalar veya bunların içerisinden geçirileceği delikler kapsamında oluşturulan Bulyap kategorisi oyuncakları, görsel düzenleme ve oyunsal içeriğiyle farklı kurgularda tasarlanabilir. Bu perspektifte, üç boyutlu parçaların iki boyutlu bir yansıması olarak hem aynı şeklin/figürün eşdeşleri hem de aynı şeklin/figürün farklı boyutları için Bulyap parçaları oluşturulabilir. Örneğin; silindir, küp, üçgen ve dikdörtgen prizma olarak üç boyutlu hazırlanmış geometrik şekillerin ahşap tabla içerisindeki oyuklara (çentiklere veya yuvalara) yerleştirilmesini esas alan bir düzenlemede, çentiğe göre iz sürmek veya çentiklerden yansıyan gölgeyi algılamak suretiyle silindirin daireyle, küpün kareyle, üçgen prizmanın üçgenle ve dikdörtgen prizmanın dikdörtgenle (ve eğer çentikli alanda mevcut ise kareyle) eşleştirilerek bir araya getirilmesi hedeflenir. Bu yaklaşımda; silindir ile daire, küp ile kare, üçgen prizma ile üçgen ve dikdörtgen prizma ile hem dikdörtgen hem de kare arasında şekilsel bir ilişkinin olduğunun çocuk tarafından farkedilmesi amaçlanır. Bu açıklamalara göre bir çıkarım yapılacak olursa, tekil olarak bağımsız bir kurguyu içeren Bulyap kategorisi oyuncakları, mevcut figürleri/şekilleri görsellikleri itibariyle birbirinden ayırt etme ve eşlenik olanları birbiriyle ilişkilendirme bakımından çocukta odaklanma becerisini geliştirirken, soyut ve somut kavramlarının üç boyutlu ve iki boyutlu görseller eşliğinde çocuk tarafından pekiştirilmesine yardımcı olur. Özellikle, dikkat

yoğunlaştırma becerisi önde gelmek üzere, Bulyap kategorisi oyuncakları, çoklu zeka kuramı uyarınca farklı bakış noktalarından değişik bakış açılarıyla bakıp düşünme ve neden-sonuç ilişkisi nezdinde uygun seçeneği belirleyip eyleme geçme mahiyetinde, çocuğa olabildiğince geniş bir perspektiften bakma yetkinliği kazandırırken, çocuğun bilişsel becerilerinin gelişmesini destekler. Bu bağlamda, uygun (veya doğru) eşleştirmelerle (bir problemi çözmeyi deneyimlemeye dayalı olarak) ortaya çıkan başarıma duygusu, çocukta özgüven gelişimine ve çocuğun benlik algısıyla kendi farkındalığına erişmesine katkı sağlar.

2.2. Yapboz Kategorisi Oyuncakları

Yapboz kategorisi oyuncakları; doğa/çevre figürlü, meyve-sebze temalı, geometrik şekilli, haritalı, hayvan figürlü, insan figürlü, vasıta figürlü ve Tangram gibi adlandırmalarla kurgulanırken, genel prensip olarak, statik kurgu veya dinamik kurgu içerir (Usta, 2016). Bu çerçevede, a) statik kurgu; belli bir tema mahiyetinde yüzey(ler)i resmedilerek hazırlanmış olan parçaların (ahşap tabla yüzeyinde) mevcut resim örgüsüne göre bir araya getirilmesi suretiyle (esasen bir giz durumundaki) görselin açığa çıkarılmasını amaçlar, b) dinamik kurgu; renksel ve/veya şekilsel düzenlenişle izafi bir mana içeren veya tematik bir konuyu yansıtan üç boyutlu parçaların imgesel olarak anlamlı bir bütünlük oluşturmak üzere bir araya getirilmesini amaçlar. Buna göre, (statik veya dinamik olmak üzere) her iki durumda da çoğulculuğu ilke edinen bir düzenlemeye göre tasarlanan Yapboz kategorisi oyuncakları, kendisiyle birlikte başka parçaların varlığına ihtiyaç duyan çoğulcu kurgusuyla, diğer parçalara bağımlı olarak oynanabilen bir oyun düzenlemesini içerir. Yapboz kategorisi oyuncakları, [halihazırdaki parçaların her birinin üzerine serpiştirilmiş olan belli bir görselin (mevcut parçaların bir araya getirilmesi ile) oluşturulmasını veya özgün bir yaklaşımla kendi içinde anlamlı bir görselin kurgulanmasını amaçlayan içselliğiyle] hayal gücü ve yaratıcılık açısından bilişsel becerileri destekler, odaklanma yordamıyla el-göz koordinasyonunu pekiştirir ve ince motor becerilerinin gelişmesine yardımcı olur. Ayrıca, yapboz kurgusunun özünde yer alan görselin ortaya çıkarılması, görevin başarıyla tamamlandığının bir göstergesi olarak, kendine güven duymayı sağlar ve özgüveni artırır.

Usta (2018)'ya göre, Yapboz Kategorisi oyuncakları; okul öncesi çocuk gelişimi mahiyetinde genel içerik durumu ve işlevselliği açısından aşağıdaki gibi açıklanabilir:

a) Yapboz Kategorisi oyuncakları; statik kurgu ve dinamik kurgu biçiminde düzenlenmiş oyuncaklar olup parçaların belli bir özellik ya da oluş sırasına göre sıralanması ve/veya gruplanması ile bir figürün veya bir şeklin meydana getirilmesini amaçlar. Buna göre;

dinamik kurgulu yapboz, halihazırdaki parçaları kullanarak çocuğa yaratıcı düşünme ile bir figür/şekil oluşturma imkanı verirken, statik kurgulu yapboz ise, mevcut parçaların kılavuzluğunda sadece oluşturulması öngörülen figürün veya şeklin ortaya çıkarılması gerektiğini vurgulayarak çocuğu yapboz yapmaya yönlendirir,

b) Birbiriyle ilişkili parçaları birbirine tamamlamayı ve bütüne ulaştırmayı amaçlayan Yapboz Kategorisi oyuncakları; parça-bütün ilişkilerini algılama, tahmin yürütme, karar verme, deneme-yanılma yoluyla öğrenme, gözlem yapma, parçaları renk ve şekil ile büyüklük gibi özellikleriyle değerlendirip karşılaştırması ve ilişkilendirmesi konusunda çocuğa yardımcı olur ve çocukta bilişsel gelişim ile görsel zeka gelişimini destekler,

c) Yapboz Kategorisi oyuncakları; çocukta zeka gelişiminin yanı sıra, tümevarım ve tümdengelim kuramlarına göre analiz ve sentez yapma, dikkat yoğunlaştırma, muhakeme etme, gözlemlenme, mukayese yapma, düşünme, hatırlama, benzerlik ve farklılık bulma, sınıflama-sıralama, bütünleştirme-eşleştirme, çözüm üretme, problem çözme, parça-bütün ilişkisi kurma, şekil-zemin algısı sağlama becerilerini geliştirir,

ç) Kendine özgü bir kurguya sahip olan yapbozun yapılması aşamasında, karmaşık ve herhangi bir mana ifade etmeyen yapboz parçalarının belirli bir sıraya göre bir araya getirilerek anlamlı bir bütünü oluşturması, düşünsel ve problem çözmeye yönelik öznel bir çaba gerektirdiği için, bu özelliğiyle Yapboz Kategorisi oyuncakları çocukta yorumlama ve yargılama suretiyle uygun çözümü bulma becerisini geliştirir. Çocuğun, parça-bütün ilişkisi dahilinde gördüğü bir parçayı yapboz kurgusu içerisinde yeri geldiği zaman hatırlayıp kullanması, yapboz oluştukça yapbozdaki boşlukların hangi parçalarla doğru olarak tamamlanacağını muhakeme etmesi (var olan duruma veya soruna uygun bir çözüm bulmak üzere etraflıca düşünmesi) çocukta görsel hafızanın güçlenmesine ve zihin gelişimine katkıda bulunur, mevcut yapboz çerçevesinde bütünlüğün sağlanması çocuğa özgüven kazandırır,

d) Yapboz Kategorisi oyuncaklarıyla zekasını kullanarak (şekil, zemin, renk ve desen algısı dahilinde) parçaları bir araya getirip doğru çözümü bulmaya çalışan çocukta, görsel zeka gelişimiyle birlikte el-göz koordinasyonu gelişir, yapboz parçalarını sabırla birleştirip sonuca ulaşan çocuğun (başladığı işi başarıyla tamamlayabilmiş olmasının verdiği mutlulukla) kendine olan güveni artar ve sorun çözme becerisiyle özgüveni pekişir.

Buna göre, genel içerik durumu bağlamında, neden-sonuç ilişkisiyle nitelik ve nicelik odaklı bir kategorik detaylandırma yapılacak olursa, doğa/çevre figürlü, meyve-sebze temalı, geometrik şekilli, haritalı, hayvan figürlü, insan figürlü, vasıta figürlü ve Tangram gibi adlandırmalarla kurgulanan Yapboz kategorisi oyuncaklarının, birbiriyle bağıntılı parçaları

birleştirme-bütünleştirme etkinliğiyle bir araya getirmek suretiyle bütünlüğün sağlanmasını amaçlayan içsellikle ve bir başlangıç noktası belirleyerek buradan itibaren sağa veya sola ya da yukarıya veya aşağıya doğru ilerleyerek parçaların bütünleştirilmesini öngören süreçsel içeriğiyle, bilişsel gelişim ve psikomotor gelişim ile dil gelişimi açısından işlevsel olduğu ve eğitsel kazanımlar itibariyle özellikle 0-6 yaş (0-72 ay) okul öncesi dönem önde gelmek üzere çocuk gelişimine katkı sağladığı söylenebilir. Usta (2020b) tarafından açıklandığı gibi, esas itibariyle, bir çerçeve içerisindeki görsel bütünlüğün (birinin diğerini bütünlemesi için girintili çıkıntılı tırtıklarla kenarları çevrelenmiş) belli sayıdaki üç boyutlu (uzunluk ve genişlik ile yükseklik ya da kalınlık ölçüsüne sahip) ayrı parçalarla oluşturulmasını amaçlayan Yapboz kategorisi oyuncakları, bir bütünü oluşturan parçaların parmaklar arasında tutularak bir araya getirilmesi mahiyetinde, psikomotor beceri ile bilişsel gelişim yönünden gelişim dönemleri odağında farklı boyutlarda ve farklı sayılarda düzenlenebilir. Buna bir örnek verilecek olursa, A4 (210x297 mm) ebadında ahşap bir tabla yüzeyi esas alındığında, yapboz parça sayısı ile çocuğun yaşı teorik olarak şu şekilde ilişkilendirilebilir: Oral dönem için 3-6 adet (en fazla 9), Anal dönem için 6-9 adet (en fazla 12), Fallik dönem için 9-12 adet (en fazla 24), Latent dönem (7-10 yaş arası) için 12-24 adet (en çok 32) ve 10-12 yaş arası için 24-32 adet (en çok 48). Bu perspektifte, çoğulcu ve bütüncül bir kurgu içeren Yapboz kategorisi oyuncakları, odaklanmak suretiyle, mevcut figürleri/şekilleri görsel olarak ayırt etme becerisini pekiştiren ve sabır duygusunu geliştiren oyuncaklar olup oyun oynama içeriği itibariyle statik ve dinamik olmak üzere iki temel kurguya göre tasarlanır. Statik kurgulu yapboz oyuncaklarında, mevcut figür yerleşimi hep aynı yerde olduğu için, çocuğun belli bir alışkanlığı edinmesinde (veya belli bir davranışı kazanmasında) statik kurgulu yapbozlar etkilidir. Dinamik kurgulu yapboz oyuncaklarında ise, özgün yaklaşımla değişik görsellerin oluşturulması amaçlandığından, çocuğun farklı düzenlemeleri meydana getirebilmesinde dinamik kurgulu yapbozlar etkilidir. Buna göre, statik kurgulu yapboz oyuncakları, bir kurala göre hareket ederek bir tutum-davranış kazanmada çocuğa yardımcı olurken, dinamik kurgulu yapboz oyuncakları ise, belli sınırlar içerisinde inisiyatif olarak hayal gücüyle güçlendirilmiş yaratıcı bir çabanın çocuk tarafından ortaya konulmasına katkı sağlar.

3. OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE BULYAP VE YAPBOZ İLE FEN BİLGİSİ EĞİTİMİ

Bulyap oyuncakları ve Yapboz oyuncakları, merak etme dürtüsü üzerinde temellenen gözlem(ler)i merkezine alan bir öğrenme ve keşfetme süreci olan okul öncesi dönemde, eleştirel düşünme ile problem çözme ve karar verme önceliğinde oldukça geniş bir yelpazede ve

derinlikli bir bakış açısıyla çocuk gelişimine büyük faydalar sağlamaktadır. Gerçekçi bir bakış açısıyla akıl ve bilim odaklı tarafsız bir dünya görüşü için ayrıntılara dikkat ederek, gözleme dayalı bütünsel ve tematik öğrenme yaklaşımını merkezileştirerek, doğayı/çevreyi ve doğal olayları inceleyip anlamayı gaye edinen fen bilgisi farkındalığı da bu kapsamdadır.

Bu çerçevede, öz itibarıyla bakıldığında, renk-şekil-boyut-ağırlık-sayı-zaman gibi soyut kavramları somutlaştırmaya yardımcı olan düzenlemeleri içeren Bulyap oyuncakları ve Yapboz oyuncakları, sorgulayarak öğrenmeyi ve/veya fark ederek ya da keşfederek öğrenmeyi esas alan bir tutum sergileyen okul öncesi çocukların fen bilgisiyle ilişkili temel konular hakkında bir farkındalığa erişmeleri bakımından işlevseldirler. Örneğin;

- a) Beş duyu organı eşliğinde insan vücudunun tanıtılmasında,
- b) Bitkiler ve hayvanlar ile doğa ve çevre hakkında farkındalık kazandırılmasında,
- c) Gece-gündüz döngüsü çerçevesinde ay ve yıldızlar ile güneş ilişkilendirmesinin yanı sıra, ilkbahar-yaz-sonbahar-kış çevrimi dahilinde mevsimler ve iklim konusu öncelikliliğinde dünya ve evren ile ilgili konular için ayırt edici bir bilgilenişin sağlanmasında,
- ç) Yağmur-güneş-gökkuşağı üçlemesi önde gelmek üzere, rüzgar-yağmur-kar-dolu-buz ve bulutlu-rüzgarlı-yağmurlu-güneşli gibi hava olaylarına yönelik bilgi edinilmesinde,
- d) Sıcak-soğuk-ılık ve ıslak-kuru kavramlarının anlaşılmasında,
- e) Varlıkların canlı-cansız, maddelerin katı-sıvı-gaz, malzemelerin doğal-yapay, nesnelere ağır-hafif-yumuşak-sert ve yüzeylerin kaygan-pürüzlü gibi özellikleriyle benzerlikleri ve farklılıkları bakımından birbirleriyle karşılaştırılarak tanımlanmasında,
- f) Ana renkler ile ara renklerin tanımlanarak birbirinden ayırt edilmesi suretiyle, renk kavramının pekiştirilmesinde,
- g) Cisimlerin, büyüteç veya küçülteç yordamıyla imgelemesine bir dayanak teşkil etmek üzere, büyük-orta-küçük ve bütün-parça gibi nitelendirmelerinin özümsemesinde,
- ğ) Kuvvet-hareket-mekanizma örgüsüyle basit makinelerin örneklenmesinde,
- h) Sağlıklı yaşam ve beslenme konusunun hem sebzeler-meyveler-tahıllar kapsamında bitkisel besinlerle hem de süt ve süt ürünleriyle birlikte et-yumurta-balık bağlamında hayvansal besinlerle takdim edilmesinde, Bulyap ve Yapboz oyuncakları etkilidirler.

Bu örnekler, fen bilgisindeki kavramlar, olgular, ilkeler ve genellemeler göz önüne alındığında daha da çoğaltılabilir. Sonuç olarak söylemek gerekirse, Bulyap oyuncakları ve Yapboz oyuncakları, oyun kurgusu ve içeriği itibarıyla, okul öncesi dönemde fen bilgisi farkındalığını sağlamak için, burada belirtilen örneklemelerden daha fazla çeşitlendirilebilir.

4. SONUÇ

Oyuncaklar eşliğinde öğrenme ve keşfetme sürecini ihtiva eden 0-6 yaş (0-72 ay) aralığı okul öncesi dönem olarak adlandırılırken, [Oral Dönem (0-24 ay), Anal Dönem (24-36 ay), Fallik Dönem (36-60 ay) ve Latent Dönem'in ilk yılı (60-72 ay) olmak üzere] gelişim dönemleri ile [Psikomotor Gelişim, Bilişsel Gelişim, Dil Gelişimi, Sosyal ve Duygusal Gelişim ile Özbakım Becerisi eşliğinde gerçekleşen] gelişim alanları dahilinde, çocuk gelişiminde kendine has özellikleriyle belirgin şekilde öne çıkan bir süreçtir. Buna göre, özellikleri ve göstergeleri ile çocukluğa yön veren gelişim dönemleri ve gelişim alanları bakımından bakıldığında, 0-6 yaş (0-72 ay) arasını kapsayan okul öncesi dönemde, oyuncakların öğrenme ve keşfetme sürecini pekiştirdiği çok açıktır. Çocukluk sürecinde öne çıkan eğitici ahşap oyuncaklar, çok yönlü ve işlevsel oyuncak tiplmeleri ile Ahşap Oyuncak Kategorizasyonu çerçevesinde tanıtılmış olup “Bulyap” ve “Yapboz” bunlardandır.

Bütünlüklü bir yaklaşımla bakıldığında, Ahşap Oyuncak Kategorizasyonu çerçevesinde tanıtılan Bulyap ve Yapboz kategorisi oyuncakları, bazı nitelikleri açısından birbiriyle pekişen ancak öz itibariyle birbirlerinden farklı özelliklere sahip oyuncaklardır. Bulyap kategorisi oyuncakları ve Yapboz kategorisi oyuncakları, eşleştirmeyi ve bütünleştirmeyi esas alan bir içeriğe göre kurgulanırken, parça-bütün ilişkilendirmesi nezdinde düzenlenişleri bakımından birbirinden farklı iki oyuncak grubudur. Bununla birlikte, hem Bulyap oyuncakları hem de Yapboz oyuncakları, soyut içerik ihtiva eden kavramların neden-sonuç ilişkilendirmesiyle somutlaştırılarak anlaşılması bağlamında, okul öncesi dönem çocuklarının doğa ve çevre ile dünya ve yaşama ilişkin bazı temel olguları fen bilgisi farkındalığıyla öğrenmesine ve keşfetmesine katkı sağlayan oyuncaklardır.

“Eğitici Ahşap Oyuncaklar Bağlamında Kategorik Detaylandırmalar: Bulyap ve Yapboz İçin Benzerlikler ve Farklılıklar Karşılaştırması” temasıyla takdim edilen bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Ağaçşileri Endüstri Mühendisliği müfredatının 2013 yılında Bologna Süreci dolayısıyla güncellenmesi çerçevesinde Mesleki Teknoloji Yüksekokulu uhdesinde olmak üzere Seçmeli Dersler Birimi bünyesinde, üniversitenin tüm öğrencileri için açılan yeni bir seçmeli ders olan “Eğitici Ahşap Oyuncaklar” dersi kapsamında hazırlanmış olup mevcut kompozisyonlarda bahsi geçen mesleki ve/veya teknik konular hakkında, aşağıdaki kaynaklara ilaveten değişik pek çok sayıdaki kaynaktan ayrıntılı biçimde bilgi temin edilebilir.

KAYNAKÇA

- Bilir, Ş. (1979). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi El Kitabı 2*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Bruner, J. S., Jolly, A. & Sylva, K. (1976). *Play: Its Role in Development and Evolution*. New York: Basic Books.
- Cratty, B. (1979). *Perceptual and Motor Development in Infants and Young Children*. New Jersey: Prentice Hall.
- Gallahue, D. L. (1982). *Understanding Motor Development in Children*. New York: John Wiley & Sons.
- Gardner, H. (1993). *Multiple Intelligence: The Theory in Practice*. New York: Basic Books.
- Jackman, H. L., Beaver, N. H. & Wyatt, S. S. (2014). *Early Education Curriculum: A child's Connection to the World*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Landreth, C. (1972). *Preschool Learning and Teaching*. New York: Harper and Row.
- McCandless, B. R. (1967). *Children: Behaviour and Development*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Oğuzkan, Ş. & Avcı, N. (2000). *Okul Öncesinde Eğitici Oyuncaklar*. İstanbul: YA-PA Yayınları.
- Oktay, A. (2004). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Olson, D. R. (1970). *Cognitive Development: The Child's Acquisition of Diagonality*. New York: Academic Press.
- Özer, D. S. & Özer, M. K. (2009). *Çocuklarda Motor Gelişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Poyraz, H. (1999). *Okul Öncesi Dönemde Oyun ve Oyuncak*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ristic, J. & Enns, J. T. (2015). "Motor Development". In: Lynn S. Liben, Ulrich Müller (Ed.) *Handbook of Child Psychology and Developmental Science 2: Cognitive Processes*. New York: John Wiley & Sons Inc., 158-202.
- Rubin, K. H., Fein, G. G. & Vandenberg, B. (1983). "Play". In: Paul H. Mussen, E. Mavis Hetherington (Ed.) *Handbook of Child Psychology 4: Socialization, Personality and Social Development*. New York: John Wiley & Sons Inc., 693-774.
- Sattler, J. (1982). *Assessment of Children's Intelligence and Special Abilities*. Boston: Allyn & Bacon, Inc.
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Sloutsky, V. (2015). "Conceptual Development". In: Lynn S. Liben, Ulrich Müller (Ed.) *Handbook of Child Psychology and Developmental Science 2: Cognitive Processes*. New York: John Wiley & Sons Inc., 469-518.
- Usta, İ. (2016). Okul Öncesi Çocukluk Algısında Genç Yetişkinlerin Ahşap Oyuncak Seçimi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi, e-dergi*, 8 Kasım 2016.
- Usta, İ. (2018). Genç Yetişkinlerin Bakışıyla Okul Öncesi Çocuklar İçin Ahşap Oyuncaklar. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 7(2): 99-122.
- Usta, İ. (2020a). Çocukluk Deneyimi Yaşamış Genç Yetişkinlerin Okul Öncesi Dönem Bağlamında Yeğledikleri Ahşap Oyuncak Çeşitleri. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu, 22-23 Şubat 2020, İstanbul, *Bildiri Kitabı*: 904-916.

- Usta, İ. (2020b). Kategorik Detaylandırma: Bulyap Kategorisi Oyuncakları ve Yapboz Kategorisi Oyuncakları. Hacettepe Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi (HUZEM) Moddle Uzaktan Eğitim Sistemi. <https://evdekal.hacettepe.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2020).
- Yavuzer, H. (2005). *Çocuğunuzun İlk 6 Yılı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Zembat, R. & Unutkan, Ö. P. (2005). “Problem Çözme Becerilerinin Gelişimi”. İçinde: Müzeyyen Sevinç (Ed.) *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 221-229.